

РЕЦЕНЗИЯ

от

Проф. д-р Стефка Стефанова Наумова
Институт за държавата и правото – БАН,
член на Научното жури
на Борислав Янков Антонов, докторант в Института по философия и
социология на БАН

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

в научна област 3. Социални, стопански и правни науки.
Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки
за културата

на тема:

НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА СЪВРЕМЕННИТЕ ИМИГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ

Със Заповед № РД 09-292/30.06.2022г. на Директора на ИФС-БАН съм определена за член на Научното жури за защита на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на **Борислав Янков Антонов** в научна област: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

Общо описание на дисертационния труд

Дисертационният труд е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, с Правилника за прилагането му, както и със специфичните изисквания на Правилника на ИФС–БАН.

В структурно отношение научното изследване е балансирано. Отделните глави съдържат по няколко параграфа, точки и подточки, означени с римски и арабски цифри, като на места е използвано и буквено означение.

Темата на дисертационния труд предопределя и неговата основна цел, а именно – да изследва в дълбочина имиграционните процеси и да се установи отражението им върху националната сигурност.

Актуалността и значимостта на темата за националната сигурност в контекста на миграционните процеси е безспорна и непреходна във времето. Националната сигурност е от ключово значение за всяка държава и за всяко време. Що се отнася до Република България, то следва да се посочи, че в геостратегически аспект тя е във фокуса на интересите на различни политически и икономически субекти. Същевременно вече няколко десетилетия, най-вече под въздействието на широк спектър от външни и вътрешни фактори, страната е подложена на интензивни миграционни процеси, които слагат отпечатък върху цялата социална система, вкл. върху националната сигурност и възможностите за поддържането ѝ. Следва, освен това, да се подчертае, че факторите, които детерминират сегашните миграционни процеси показват определено устойчив характер и е реалистично да се очаква, че ще продължат да действат и през следващото десетилетие.

Всичко това означава, че темата за националната сигурност в контекста на миграционните процеси ще запази своята актуалност и значимост не само в краткосрочна, но и в средносрочна перспектива.

Обект на изследване в дисертационния труд са имиграционните процеси и тяхното „вписване“ в съвременното българско общество. **Предмет** на изследване са взаимовръзките и въздействието на имиграционните процеси върху социалните структури и процеси, релевантни към националната сигурност.

В пространствен аспект изследването е рамкирано в границите на България и с определена конкретизация, фокусирана върху региона на Кърджали. Това обаче не изключва и поглед в по-широк план, доколкото разглежданите явления, процеси и взаимовръзки имат и по - значимо многопластово проявление.

Във времеви план изследването се ограничава в периода от 2013 година до февруари 2022 година. Тази отправна точка е избрана от автора поради обстоятелството, че именно в тази година имиграционните потоци, влизащи в страната стават особено многобройни и променят съществено дотогавашните си качествени характеристики. Авторът коректно уточнява, че не се анализират процесите, които са наблюдавани от началото на месец март тази година, когато в България започват да пристигат десетки хиляди граждани на Украйна, тъй като изследователската работа на практика вече е завършила, а процесите още са в начална фаза и дори

липсва релевантна към анализирания проблем официална статистическа информация.

Трудът е базиран на богатата емпирична информация като използваните в хода на работата **методи** се основават главно на дълбочинни интервюта със заселили се в страната лица, емигрирали преди години в Турция и техни потомци, с роднини на български турци, които имат намерение да се установят у нас, с експерти – длъжностни лица от централната и местна власт, ДАБ, МВР, НОИ, ГРАО към МРРБ, подразделения на НСИ, училища, болници, браншови организации, лица от неправителствени организации (БЧК и др.). Проведени са също така интервюта с граждани в избрани селища за мнението им относно ключови събития и политики и по актуални събития и процеси, свързани с темата. Направен е анализ на медийни публикации, най-вече в Гърция.

Съдържателен анализ на научните постижения на кандидата

Дисертационният труд е структуриран в Увод, четири глави, Заключение и Приложения.

Тезата, която се защитава в дисертационния труд е, че поради своята разнородност в количествено, структурно, мотивационно и поведенческо отношение, имиграционните потоци към страната, имат специфично въздействие върху българското общество, вкл. и върху националната сигурност. Открояващите се в количествено отношение групи на нелегалните имигранти и на имигриращи изселили се преди български граждани с турски етнически произход и техни потомци генерират твърде различни следствия за социалната система и съответно за националната сигурност. При така наречената „възвратна“ миграция въздействието върху отделни компоненти на националната сигурност е двупосочно с преобладаващо положителен ефект, свързан предимно с икономическа активност в обезлюдяващи се райони, а негативните ефекти са най-вече в регионален мащаб и се отнасят до аспекти на личната сигурност (обезпеченост със здравни и социални услуги). При нелегалната имиграция от релевантните към националната сигурност ефекти, определено доминират онези, които имат отрицателно влияние: влошаване на криминогенната ситуация, риск от внос на тероризъм (сега и в перспектива); влошаване състоянието на финансите на държавата;

натоварване на здравната система и редуциране на възможностите ѝ (особено на места с центрове за настаняване) да задоволява потребностите на местното население; зараждане и трайно поддържане на ксенофобски настроения и нагласи, които са в противоречие с демократичните ценности и отношения; стимулиране на възход на недемократични политически субекти с потенциален риск за демократичния ред в страната.

Обосновано в **Глава първа** е посочена връзката между категориите *риск* и *уязвимост*. Дисертантът правилно методологически приема, че основополагащ вътрешно-политически документ, който подробно разглежда въпроса за националната сигурност на България и актуалните рискове пред нея е „Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България“ от 2018г. В нея са разработени максимално широко в структурен и функционален план въпросите за националната ни сигурност на съвременния етап. Документът няма пряко правно действие, предвид че той не е нормативен акт, но на негова основа са приети няколко от специалните закони, регламентиращи устройството и функционирането на важни за държавата институции и по този начин е конфигурирана настоящата система за национална сигурност.

На базата на прегледа на разработките и предлаганите дефиниции, се приема работно определение на националната сигурност, което се опира частично на дефиницията на Г. Стефанов и обхваща, освен сигурността на държавата и обществото по отношение на външни заплахи, също и други структурни равнища и основните аспекти на човешката сигурност. Според операционализираното определение на автора националната сигурност е *динамично състояние на обществото и държавата, при което за държавата не съществуват заплахи за териториалната цялост, суверенитета и конституционно установения ред; за общностите – за запазване на традиционните култури и етнически групи, както и за физическата сигурност на тези групи и за индивидите - за икономическата, здравната, екологичната, личната и политическата им сигурност, или ако съществуват заплахи, то има достатъчно основания да се смята, че могат да бъдат предотвратени, а последиците от тях – неутрализирани.*

Като *компоненти* на националната сигурност дисертантът обособява: териториалната цялост; суверинитета; функционирането на институциите в съответствие с Конституцията и законите; съхранението на традиционните култури; запазването на етническите групи;

икономическата сигурност на гражданите; продоволствена сигурност; здравната сигурност; екологичната сигурност; личната сигурност и политическата сигурност.

Втората глава е посветена на тероризма като заплаха за националната сигурност. Дисертантът убедително доказва тезата, че съвременният тероризъм е транснационално явление. В епохата на глобализация, на съвременни информационни и транспортни връзки, държавните граници и разстоянията губят значението си. Достъпът до Интернет като комуникационен и информационен инструмент, който свързва целия свят по един напълно нов начин е изключително важна промяна, а технологичното развитие позволява на всяка терористична клетка да снима, редактира и качва своите действия във виртуалното пространство без посредничество на медиите и без филтриране.

Сполучливо е виждането, че нови нюанси в картината внася интензивната миграция от последните години. Навлизането на имигранти с рисков профил получи силен тласък след като т.нар. Ислямска държава бе разбита и рекрутираните от нея бойци се отправиха към Европа. Не е изключено това да е свързано и с промяна в целите – ориентация към извършване на терористични актове и с модификация на формите и начините за тяхното осъществяване.

Имиграционните потоци към България, тяхната специфика, динамика, и последици са предмет на анализа в **Глава трета**.

За по-дълбоко вникване в детайлите и в разглежданите връзки и за илюстрация и верификация на тезите, е осъществено теренно проучване. Регионът на Кърджали е избран за проучването поради етническия състав на населението там и обстоятелството, че разглежданият феномен – възвратната миграция, е застъпен особено силно в този регион.

Поставената цел на проучването е ясно формулирана – да се изследва процесът на заселване на българските турци от Турция в България и се очертаят неговите перспективи и потенциални последици за страната и за региона, в частност, за различни аспекти на националната сигурност. В изследването са ползвани няколко вида извадки, оценени като най-подходящи за съответните групи респонденти. Едната извадка включва върнали се в страната български турци и втора – експерти. Начинът на формиране на извадките се определя от спецификата на групите. При подбор на лица за интервюиране от групата на българските турци и техни близки роднини е ползвана извадка, формирана по метода на

„снежната топка“. При подбор на експерти – служители в МВР, НОИ, ГРАО към МРРБ, подразделения на НСИ, училища, болници, браншови организации, органи на местната власт, е ползвана извадка, формирана по метода на отзовалите се като са интервюирани 78 лица от всички институции.

И при двете изследвани съвкупности информацията е събирана чрез дълбочинни интервюта.

Според автора, нелегалната миграция поражда разнообразни рискове за националната ни сигурност в икономически, здравен, социален и политически план, включително и възможност за проникване на тероризъм на наша територия. Рискът от преминаващи през страната чуждестранни бойци, инфилтрирани в миграционните потоци, създава предпоставки не само пряко за внос на тероризъм, но и за формиране на терористични и логистични клетки на наша територия. Оценката на този риск изисква анализ на обективните външни и вътрешни условия, релевантни към подготовката и осъществяването на такива действия и то, взети в тяхното взаимодействие и динамика.

Анализът показва, че възвратната миграция реално не влошава националната сигурност. МВР, МВнР, органите на местната власт са активни субекти в процеса и го регулират. Известен отрицателен ефект на регионално ниво се наблюдава в сектора на здравеопазването и социалните услуги. Същевременно инвестициите в икономиката допринасят за ръст на заетостта и доходите на домакинствата, за увеличение на постъпленията в осигурителните фондове и на данъчните приходи, а от там и за повишаване на икономическата сигурност. Известни опасения могат да се изкажат по отношение на културната идентичност и облика на региона с концентрация на ре-мигранти и този процес изисква повишено внимание.

В същото време нелегалната миграция носи риск от внос на тероризъм – и актуален, и в перспектива (вкл. и с възможно свързване в мрежи на терористи от средите на мигрантите с техни единомишленици от някои от страните от Западните Балкани), също и влошава криминогенната ситуация, генерирайки аномия, създавайки нови ниши за престъпления и генерирайки риск от свързване на някои от имигрантите с организираната (преди всичко транснационална) престъпност.

Посвещавайки последната **Глава четвърта** на въпроса за превенция и управление на рисковете за националната сигурност, авторът отделя

съществена част от анализа на политиката на ЕС. В голяма степен поради различието в интересите на отделните държави, особено на по-отдалечените от входните точки на мигрантите, политиката на ЕС и релевантната правна регламентация на имиграцията е тема, по която се установява обща политика относително късно, а темповете, с които се гради тази обща политика и нормативна рамка остават доста бавни. С времето се вижда, че вече приетите Регламенти и установените практики не са напълно адекватни на новата ситуация, формирала се в средата на миналото десетилетие. Бежанската криза от 2015 г. ярко демонстрира редица недостатъци и пропуски в политиките на ЕС относно убежището, външните граници и миграцията, както и липсата на съгласуваност между националните системи на страните членки за предоставяне на международна закрила, в резултат на което най-потърпевши се оказват държавите на първа линия на мигрантската вълна.

В заключението дисертантът резюмира тезата, че вследствие на съществените различия в обема и динамиката на миграционните потоци, на социално-демографския и културен профил на имигрантите, на стратегиите и нагласите им за бъдещето, отражението на различните типове имиграция и съответно на различните миграционни потоци е съществено отличаващо се по съдържание, обхват на релевантни на националната сигурност компоненти на социалната система, по посока и сила.

Научно-приложни приноси

Намирам представения дисертационен труд за изследване, съдържащо научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. На базата на цялостното изложение в дисертационния труд могат да се открият следните основни приноси:

1. Формулирано е адекватно на целите на изследването определение на националната сигурност, конструиран е модел, който след операционализиране е използван за идентифициране и анализ на въздействието на конкретни имиграционни потоци.

2. Въз основа на анализ на редица релевантни към националната сигурност количествени и качествени характеристики на имиграционните потоци към България от последното десетилетие, е очертан профилът на имигрантите и са идентифицирани потенциалните и реални рискове по отношение на отделни елементи на националната сигурност.

3. На основата на сравнителен анализ на два специфични имиграционни потока – на нелегалните имигранти и на установяващи се в България изселили се преди български граждани с турско етническо самосъзнание и техни потомци са установени и съпоставени специфичните следствия за обществото и респ. за националната сигурност.

4. Въз основа на собствено авторово емпирично социологическо изследване е установено и анализирано отражението на възвратната миграция върху региона на Кърджали.

5. Подробно е анализирана релацията между имиграционна политика и национална сигурност в контекста на политиката на ЕС в тази насока, както и релевантните за националната законодателна рамка директиви и регламенти и до в общия дискурс на концепцията за върховенство на закона.

Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранната литература

Авторът има четири публикации по темата, две от които в монографични трудове с участието на водещи учени в анализираната област.

От изискуемите 30 точки дисертантът има 55, с което е изпълнил изискванията по ЗРАС за наукометричните показатели.

Критични бележки на рецензента по представените трудове, включително и по литературната осведоменост на кандидата

Авторът представя богат набор от използвана литература по темата. Не се откриват данни за плагиатство. Коаректно са цитирани и източниците от електронни издания.

Като критична бележка бих посочила, че в системата от форми на сигурност би било редно да се добави и особено дискутираната в последно време правна сигурност, особено в контекста на изискванията на ЕС за включването ѝ като конструктивен елемент в принципа Rule of Law.

Лични впечатления

Имам отлични впечатления от работата на Борислав Антонов по повод на участието ни в общ монографичен труд.

Заклучение

Представеният за защита дисертационен труд съдържа научни резултати, представляващи оригинален принос в науката и отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, поради което на основание чл. 10, ал. 1 от ЗРАСРБ давам *положително становище* и предлагам да бъде присъдена образователната научна степен „доктор“ по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата на **Борислав Янков Антонов**.

София,
19.08.2022 г.

Член на научното жури:
Проф. д-р Стефка Наумова